# Naše řeč

ROČNÍK XXVII.
ČÍSLO 7.






Jiří Haller:

## Potíže s čárkou.

V Lid. novinách 3. VII. 1943 si stěžoval Otakar Šetka, že předpisy o užívání jazyka jsou někdy příliš složité a nesnadné, nepřístupné průměrnému obecenstvu, a dokládá to několika jednotlivými případy z pravidel o psaní čárky. „Mám-li být upřímný," píše Šetka, „předpisují nám těch čárek Pravidla přespříliš." To je podle něho první podstatná vada pravidel o čárce a druhá, „která je naléhavá a měla by se podrobit vyšetření a operaci ihned," je „kolísání a nejistota v užívání čárky v těch případech, o kterých kromě snad několika češtinářů a některých lidí »od péra« nemohou obyčejní smrtelníci uvažovat, má-li v nich čárka být či ne." Jedním z takových kolísavých a nejistých případů je podle Šetky rozlišování přívlastku těsného a volného. „Jen osoba stejně kultivovaná jako pisatel vystihne rozdíl mezi přívlastkem volným, odděleným čárkou od svého podstatného jména, a těsným, bez čárky. Není tak jemné rozlišování, z něhož obrovská většina nejen nic nemá, naopak ještě se tím mate, přece jen trochu zbytečné? Nebylo by praktičtější pravidlo, že rozvitý přívlastek stojící za podstatným jménem je vždycky oddělen čárkami nebo vůbec ne?" A nakonec shrnuje Šetka svou úvahu v mínění, že „přísná jednotnost v užívání čárek bez kolísání a výjimek a aspoň částečné jejich omezení bylo by našemu pravopisu opravdu ku prospěchu."

Toto upozornění nemohou jazykozpytci zajisté nechat bez povšimnutí. Předpisy a pokyny o užívání jazyka v písmě i v hovoru jsou určeny právě obecenstvu, a jestliže mu jsou pro svou povahu nepřístupné, ztrácejí svůj smysl a stávají se zbytečným, neužitečným přepychem. To musí uznat i jazykoví odborníci. Jenže takhle přímočaře bychom mohli usuzovat teprve tenkrát, kdyby bylo zcela nesporné, že příčina toho nesouladu mezi obecenstvem a mluvnickými pravidly leží jen v povaze těchto pravidel, obecenstvo že tu svou polovičku dobré vůle a ochotného přičinění plní naprosto bezvadně. A tu se mi podle mé zkušenosti zdá, že takhle tomu není, že stejně dobře, jako Šetka svrhuje vinu na pravidla, mohl by ji někdo jiný svalovat na obecenstvo a tvrdit, že ono nemá dost chuti nebo dost možnosti, aby se snažilo držet trochu krok s pokrokem našeho poznání o jazyce a s vývojem normy. Podívejme se tedy na tuto otázku také s druhé strany.

Za těch dvacet nebo třicet let, co se velká část lidí s dokončením školního vzdělávání přestane mateřskému jazyku učit z mluvnic a podobných pomůcek, pokročí naše odborné vědomosti o něm jistou měrou, a to se arci projeví také v praktické mluvnici. A projeví se to především v přesnějším rozlišování jazykových jevů a v podrobnějším, složitějším popisu jazykové praxe. Tento pokrok je nutný a pochybuji, že by se někdo mohl odhodlat odsuzovati jej. Ale obecenstvo si většinou přeje, aby při užívání mateřského jazyka vystačilo co možná s těmi vědomostmi, které si přineslo ze školy, t. j. aby s pomocí několika primitivních pravidel, která snad postačují při skládání stereotypních školních úloh, bylo možno obstarávat i bohaté, různotvárné a někdy i složité vyjadřovací potřeby skutečného života. To přání není cizí dokonce ani mnohým z těch, kdo si vyjadřování učinili svým životním povoláním, na př. novinářům, spisovatelům. Jak to pak v praxi vypadá, to lze vidět i na příkladě, který zvolil Šetka, na psaní čárky. Většina „obyčejných smrtelníků“, jak jim Šetka říká, shrnuje své znalosti o psaní čárek v jediném pravidlu, že se čárka píše vždy před *ale, když, že, aby* a pod., neboť tak se tomu kdysi naučili ve škole; jinak nevědí o čárce nic anebo aspoň nic soustavného. I kdyby to pravidlo bylo správné (jako že není), nemohl by asi nikdo od něho požadovat, aby ho spolehlivě a neomylně vedlo všemi interpunkčními nesnázemi při stavbě vět a souvětí. A pro takové lidi je tedy na př. požadavek, aby dovedli rozlišovat přívlastek těsný a volný, hrozným překvapením; vždyť ve škole o tom jakživi neslyšeli, a jestliže slyšeli, dávno už to zapomněli. Tento spor mezi pravidly a obecenstvem lze smířiti dvojím způsobem: buďto se obecenstvo vy-

nasnaží rozšiřovat a prohlubovat své znalosti jazyka úměrně se svými vyjadřovacími potřebami, anebo se praktická mluvnice vzdá veškerého rozlišování všude tam, kde tomu obecenstvo nepřivyklo a kde mu to činí potíže. Tu druhou možnost patrně doporučuje Šetka a sotva se mýlím, když si představuji, že většina čtenářů uvítala jeho návrhy se souhlasem.

Řekněme tedy, že bychom se zřetelem na „obyčejné smrtelníky“ to rozlišování přívlastku na těsný a volný zrušili; čárkou by se zkrátka odděloval každý rozvitější přívlastek stojící za jménem, jak navrhuje Šetka. Co by se stalo? Při nejmenším by se tím vyjadřovací prostředky psaného jazyka ochudily o možnost vyznačovati stupeň důležitosti přikládané přívlastku za jménem. Přívlastky ve větách *Cesty, nevroubené stromy ovocnými nebo okrasnými, jsou méně příjemné než cesty, lemované dvěma řadami pěkných stromů* a *Cesty, konané třebas i jen pěšky a s batohem na zádech, více než co jiného obohacují znalost světa a lidí* bychom tedy psali stejně, ačkoli je snad každému na první pohled zřejmé, že jejich závažnost je naprosto rozdílná. V prvním souvětí podmět *cesty* bez přívlastku vůbec neobstojí, neboť věta „Cesty jsou méně příjemné než cesty“ by nedávala smyslu; zde je přívlastek nezbytný. V druhé větě však přívlastek toliko doplňuje hlavní myšlenku, jež obstojí i bez něho: „Cesty více než co jiného obohacují znalost světa a lidí.“ V hovoru tento rozdíl vyznačujeme tím, že v první větě neděláme před přívlastky přestávku, kdežto v druhé větě ano; v písmě vykonává tento úkol čárka. Důležité při tom je, že tento rozdíl opravdu ve vyjadřování e x i s t u j e, a že tedy není vymyšlen nebo vyumělkován theoretiky, jak myslí Šetka. Upozornil na něj už S. Petřík (NŘ. XVII, 1933, 102 n.), a to po podrobném zkoumání významové stránky paus v české větě. Ale řekněme, že má Šetka pravdu, když říká, že pro praxi nemá ten rozdíl významu a že bude výhodnější, jestliže se ho v písmě nebude dbát. Potom arci nebude možné dbát ho ani tam, kde se jím mění v ě c n ý smysl věty. Petřík l. c. uvádí na příklad větu *Studenti šesté třídy* || *vynikající pílí a svědomitostí* || *byli veřejně pochváleni ředitelem* a říká o ní: „Je tu řeč jen o některých žácích šesté třídy, a to o těch, kteří vynikají pílí, či *o všech* žácích šesté třídy? Je tu člen »vynikající ...« aposicí či těsným přívlastkem? Zužuje rozsah substantiva (jakožto těsný přívlastek), či jen připojuje nezávažný výraz, bez kterého by měla věta plný smysl?“

A tato nejasnost v rozsahu pojmu působená postpositivním přívlastkem hrozí nám při psaní co chvíli. Postřehneme ji na př. i v těchto větách a větných částech: *Všechny šrouby* || *stahující*

*styčné plochy částí vedoucích proud || musí býti v kovových závitech.* (Vůbec všechny šrouby a všechny stahují? Či jen ty, které stahují?) *Souhrn všech vedení || užívaných k odběru proudu pro vozidla a pro všechna zařízení, která slouží k jejich upevnění. Sociologové || stavějící se proti socialismu jako soustavě, která bude svět plniti odhozenými, neschopnými a nedokonalými. Není divu, že je letos třeba všechny stromy v sadě || postižené chorobou nebo jinak zeslabené || nahrazovat novými štěpy.*

Může se dokonce vyskytnout i případ složitější. Je na př. řeč o rozvoji technického myšlení a probírají se jednak okolnosti jemu příznivé, jednak okolnosti brzdící, a mezi těmi brzdícími jsou *a)* okolnosti souvisící s člověkem, *b)* okolnosti souvisící s přírodou. Jak tedy třeba potom rozumět této větě: *Nyní přihlédněme k oněm druhým momentům || omezujícím volný vývoj?* Myslí se okolnosti sub *a)* i *b)*, či jen okolnosti sub *b)*?

Nuže, v takovýchto větách je rozlišování přívlastku těsného a volného s pomocí čárky nespornou výhodou písemného vyjadřování. Čárka nám tu nabízí prostředek tak vydatný a přitom tak podivuhodně prostý, že se zdá takřka nemožné nechopit se ho oběma rukama, nehledíc ani k tomu, že v tomto případě čárka vyznačuje i skutečnou, významovou přestávku v řeči mluvené. Věta *Nyní přihlédněme k oněm druhým momentům, omezujícím volný vývoj* zcela nepochybně mluví o všech těch okolnostech brzdících (*a* i *b*); věta *Nyní přihlédněme k oněm druhým momentům omezujícím volný vývoj* mluví jen o okolnostech *b*. Kdybychom následovali rady Šetkovy, neměli bychom vůbec možnosti ten rozdíl vyjádřit, ledaže bychom zvolili nějaký docela jiný způsob vyjádření. A nelze přece snad vážně se domnívat, že ten rozdíl je vyumělkován. Ani není jen „zajímavý", nýbrž je dokonce důležitý a potřebný.

Šetka však také namítá, že to rozlišování je příliš nesnadné, nedostupné „obrovské většině" obecenstva. Není. Není o nic nesnadnější než mnoho jiných pouček mluvnických, které si osvojí absolvent národní školy. Nepotřebujeme k němu dlouhého a pracného uvažování, nýbrž stačí jenom zkusit, dává-li věta smysl, když se přívlastek vynechá, tak jako jsme to učinili zde s větami o cestách. Dává-li věta smysl i bez přívlastku, znamená to, že přívlastek není podstatnou, neoddělitelnou součástí základního pojmu neboli že je to přívlastek volný a že se odděluje čárkami (čárky tu mají podobnou platnost jako závorky). Jestliže však věta bez přívlastku nedává smyslu nebo dává smysl jiný, než byl zamýšlen, znamená to, že přívlastek je neoddělitelnou součástí pojmu vyjádřeného podst. jménem neboli že je to pří-

vlastek těsný a že jej čárkami neoddělujeme.*) To je přece pomůcka tak prostá a pohodlná, že může dobře posloužit i onomu příslovečnému už novináři, „který píše v horečném chvatu zprávu pět minut před uzávěrkou listu“. Ostatně — jak by asi naše mluvnice a naše pravopisná pravidla vypadaly, kdyby se měly důsledně přizpůsobovat potřebám onoho uspěchaného novináře? Patrně jako nějaké zjednodušené esperanto.

Máme tedy dvojí případ při rozlišování přívlastku volného a těsného: někdy nemá toto rozlišování vlivu na vlastní význam věty, a ať čárky napíšeme čili nic, nemůže vzniknout nejasnost; jindy se však změnou pojetí přívlastku mění rozsah příslušného pojmu a tím i smysl celé věty, a v tomto případě správně kladené čárky zamezují nedorozumění. Ale už Petřík v cit. článku ukázal, že bychom musili rozdíl mezi přívlastkem volným a těsným zachovávat a vyznačovat v písmě důsledně, kdybychom chtěli užívat výhod tohoto rozlišování, tedy nejen v těch spojeních, kde má čárka platnost významovou, nýbrž všude.

Někdy se stane, že nás i zkouška s vynecháním přívlastku nechá na pochybách, je-li přívlastek připojen volně či těsně, neboť obojí pojetí se nám v daném případě zdá stejně možné. Vezměme na př. tuto situaci z jednoho románu: na staveništi je mladý dělník skloněn nad hromadou okapových žlabů a Sam se k němu žene. Spisovatel to napsal takto: *Sam se již hnal k mladému dělníku, skloněnému nad hromadou okapových žlabů* (o tom dělníku nebyla před tím řeč). Stejně dobře však mohl spisovatel čárku před přívlastkem vynechat, neboť se tu ocitáme právě na rozhraní mezi přívlastkem volným a těsným; obojí pojetí tu vyhovuje stejně dobře. Takové pomezní, nerozlišitelné jevy nejsou v jazyce nic vzácného a nikterak nevyvracejí nutnost nebo užitečnost rozlišování samého. Podobnou volnost volby míváme někdy na př. i mezi pojetím přívlastkovým a doplňkovým nebo dokonce i slovesným, a přece jsou přívlastek, doplněk a přísudek zcela nepochybně mluvnické jevy rozdílné (srov. na př. věty: *Na staveništi je mladý dělník* [,] *skloněný nad hromadou okapových žlabů. Na staveništi je mladý dělník,* [*jsa*] *skloněn nad hromadou okapových žlabů. Na staveništi je mladý dělník skloněn nad hromadou okapových žlabů*).

Konečně třeba připomenout, že se rozlišování spojení volného a těsného netýká jen přívlastku, nýbrž že zasahuje všechny části věty i větu samu jako celek. A že to není jen věc mluvnické theorie, nýbrž i věc důležitá pro slohovou stránku vyjadřování,

*) Šetka v cit. článku toto dvojí pojetí nedopatřením převrátil.

to ukázal J. V. Bečka v NŘ. XIX, 1935, 97 n. i jinde v svých výkladech o stavbě české věty. Nejde tedy o to, zda chceme či nechceme těchto rozdílů dbát, neboť v jazyce zůstanou stejně, nýbrž spíše jde o způsob jejich interpretace, aby co možná největší část obecenstva mohla těžit z praktických výhod tohoto rozlišování. Sám bych vždycky naprosto rozhodně šel cestou právě opačnou než Šetka: nikoli pro pohodlí obecenstva zjednodušovat a zplošťovat vyjadřovací možnosti, nýbrž naopak snažiti se zvyšovat jazykovou kulturu obecenstva a zároveň zdokonalovat methodu výkladu, aby byl co možná přístupný a účinný a aby z něho mohlo mít prospěch co nejvíc lidí. Šetka má totiž pravdu, když říká, že naše poznání jazyka bývá příliš složité a že není každý s to vypořádat se s ním po svém; takový výklad o čárce, zabírající mnoho tištěných stran, nelze přece vydávat za praktické poučení, neboť tomu brání jeho obsáhlost a složitost; nikdo nedokáže stále jej celý nosit v hlavě. Jistě je tomu tak, ale takové podrobné popisy jazykových jevů tento účel ani nemívají. Pro praxi samu bývají zpravidla pomůckou jen nepřímou jako základ, z něhož se mohou vyvozovat praktické, stručné a přehledné poučky učebnic a jazykových příruček. Jsou to monografie, a k monografii nechť sahá ten, kdo hledá poučení co možná podrobné a úplné.

Složitost statí popisujících některý jazykový jev nemusí být ovšem vždycky vinou autorovou. Jeť jazyk sám o sobě neskonale složitý a s odborným bádáním o něm, zvláště je-li zaměřeno přímo k účelům vyjadřovací praxe, je to tak, že čím víc se badatel ponořuje do studia jazyka v jeho skutečných projevech, tím větší složitost objevuje a tím víc nachází jednotlivých, zvláštních jevů i významových souvislostí, které jeho pozornosti předtím unikaly. Složitost nového poznávání tedy není vadou jazykozpytné práce, nýbrž je prostě věrným obrazem povahy jazyka. Živý jazyk je bohatý k nevyčerpání a nikdo nikdy s ním nebude hotov. Vezměme třebas jednotlivý, těsně vymezený jev živého jazyka a studujme jej, jak chceme podrobně, nikdy se nám nedostane zadostiučinění, abychom pocítili, že teď už najisto víme o tom všechno a s platností konečnou. Naopak, čím víc budeme nacházet, tím víc nových výhledů, cest a možností se nám bude objevovat a látka sama nám ustavičně poroste pod rukama. Pro badatele to není svízel, nýbrž radost, neboť na vlastní oči poznává nekonečnost svého mateřského jazyka a jeho nesmírnou bohatost a aspoň svým vnitřním zrakem, tušením putuje po zázračných cestách budoucího poznání, k nimž sám tak nebo onak upravuje půdu. A lituje toliko jedné věci, stejně jako jí lituje básník: že je lidský život příliš krátký, aby člověk mohl

svou touhu po dokonalejším poznání jazyka plně uspokojit; musil by „žít sterým životem, aby jej plně poznal".

Ale to je zajisté pravda, že tyto cesty badatelů o jazyce, někdy velmi podobné cestě básníků, nemohou být schůdné pro každého. Bez nich by však nebylo možné náležitě zdokonalovat ani čistě praktické učení jazyku; je třeba jen, jak už bylo řečeno, najít vhodnou zjednodušovací methodu, která by z odborného poznání dovedla vytěžit účelné poučky pro nejširší praxi vyučovací. A to jde vždycky.

Výklad o čárce, který podávají Pravidla čes. pravopisu, a ještě více popis, který jsem otiskl v „Hovorech o českém jazyce", může se ovšem zdát příliš složitý. Složitosti se však nevyhneme, jakmile chceme do výkladu zahrnouti co možná i případy speciální; právě tyto případy totiž působívají nejvíc rozpaků a nejčastěji se v nich chybuje. Ale jestliže je myšlenkový postup takového výkladu správný, stačí vybrati si toliko jeho základní osnovu, a teprve když si ji náležitě uvědomíme, můžeme na ni postupně zavěšovati jednotlivé případy, ba i případy zcela zvláštní, neboť přestanou působit potíže, dovedeme-li je zařadit do příslušné kategorie. Při učení o čárce tedy nejprve jako základ položíme zásadu, že účelem čárky je činit stavbu věty a jejích částí přehlednou a určitou. Tečka odděluje od sebe větné celky, čárka pak části těchto celků. Podle toho je třeba výklad o čárce rozdělit ve dvě hlavní části: I. Čárka v jednotlivé větě (t. j. výklad o oddělování větných členů). II. Čárka v souvětí (t. j. výklad o oddělování celých vět). A potom lze veškerou nauku o čárce shrnout do těchto tří nebo čtyř vět:

I. Ve větě jednotlivé oddělujeme čárkou každý samostatný člen, t. j. 1. členy výrazu rozšířeného, nejsou-li spojeny slučovací spojkou *a, i, nebo,* a 2. všechny samostatné vsuvky, dodatky a předjetí (volný přístavek, volný přívlastek, volný doplněk, volný infinitiv, vokativ, volná citoslovce).

II. V souvětí souřadném oddělujeme čárkou jednotlivé věty, nejsou-li spojeny slučovací spojkou *a, i, nebo* (spojky *a proto, a tedy, a tak, a přesto* a pod. nejsou slučovací).

III. V souvětí podřadném oddělujeme čárkou 1. souřadné věty vedlejší, nejsou-li spojeny slučovací spojkou *a, i, nebo;* 2. větu vedlejší od hlavní.

To je všechno a je to, jak vidět, zcela prosté. Složitějším se takový výklad stane, když do něho zasadíme rozličné případy zvláštní, které se ve vyjadřování vyvinuly a které se objevují za nejrozmanitějších situací mluvících nebo píšících osob, na př. věty a části vět, které pozbyly původní samostatné platnosti vý-

znamové (vložky *tuším, myslím* a pod., výrazy *ať to dělá kdo chce, nevíme kam, nemáme co, pro nic za nic, ve dne v noci, buď jak buď, kde nic tu nic, možná že ano, máme dům radost se podívat* atd.), přívlastek stojící za dvěma podst. jmény, někdy oběma společný, jindy náležející jen k druhému z nich (*veškeré odměny a mzdy*[,] *určené cizím příslušníkům)* a j. Ale je z tohoto přehledu také vidět, že nám Pravidla nepředpisují „těch čárek přespříliš“, že je v jich psaní zřetelná a účelná soustava, že do té soustavy zcela přirozeně zapadá i čárka u přívlastku volného a že nelze z ní přívlastek volný jen tak beze všeho vyjmout, a kdyby se tak stalo, že by z toho sotva mohl vzniknout nějaký opravdový prospěch.

Jedním z takových zvláštních případů, o nichž jsme se zmínili, je také „hádanka o cenu“, kterou Šetka dává čtenářům: proč se píše „nemáme co dělat“, ale „nevíme, co dělat“. Ale rozlišování tohoto dvojího případu přestalo být hádankou už před více než dvacíti lety, neboť výklad o něm podal už r. 1922 Josef Zubatý v NŘ. VI, 65 n. Obě ty věty mají zajisté podobu stejnou; je to spojení věty *nemáme, nevíme* s rozvažovací otázkou *co dělat,* tedy původně souvětí. V takových spojeních ztrácí druhá část samostatnost a splývá s větou hlavní ve větu jedinou, jenže ne všude a ne vždycky stejně silně. Povězme to však přímo slovy Zubatého:

„Původní věty tázací splývají s větou hlavní ve větu jedinou, pozbývají větné samostatnosti a jejího důležitého znaku, větné přestávky, jež jinak dělívá aspoň na okamžik věty sloučené v souvětí; týká se to zejména vět s hlavním slovesem *míti* a *býti.* Vidíme to zvláště z toho, že se bezpřízvučné slovo, jež v češtině nemůže státi hned za větnou přestávkou, v takovýchto větách objevuje i *před* tázacím slovem, jež původně stávalo na začátku věty, tedy hned za přestávkou. Říkáme »mám (jest) si kam sednout, mám (jest) se nač těšit, mám (jest) se čím chlubit« a pod. místo původního »mám, kam si sednouti, jest, čím se chlubiti«. U vět se slovesy jinými takovéhoto nepůvodního pořádku slov nebývá, neříká se na př. »vím se kam posadit, vím se čemu diviti«; z toho plyne naučení, že by se neměla čárkou naznačovati větná přestávka před slovem tázacím v takovýchto větách, kde je sloveso *míti, býti,* ale měla by se psáti u sloves jiných. Tedy na př.: mám kam jíti; mám čím platiti; je kdy jíti na procházku atd., ale: vím, kdy co dělati; povím vám, kudy jíti a pod. Tak obyčejně také psáváme; a pozorný čtenář by se snadně přesvědčil, že mezi obojími větami bývá rozdíl, že *mám kdy, jest kdy, jest kam* atd. často vyslovujeme bez přízvuku na těchto slovích, kdežto *vím* mívá plný přízvuk, že ani význam

slov *mám, jest* není v takových větách v plné síle a pod. Vlastně bychom ovšem měli dbáti těchto rozdílů i ve větách s *míti, býti*; nebývá jejich přízvuk ani význam všude stejně pokleslý; ale nebylo by možno dáti určité pravidlo.“

Je tedy také rozlišení těchto dvou případů založeno na skutečných poměrech v jazyce, jak dokazuje pozorování Zubatého; toto pozorování si ostatně může každý sám snadno přezkoušet a ověřit. Jestliže někomu ony rozdíly unikají, neplyne z toho ještě, že neexistují. Ale existují-li, mělo by se jich dbát. Proto jsem v Hovorech do svého výkladu o čárce pojal i tento případ, a to přesně tak, jak jej viděl Zubatý. Přidal jsem toliko útvar další, t. j. věty s vypuštěným infinitivem (nemám co, nevím co). Ale protože je ono rozlišování u tohoto útvaru velmi ztíženo dalším poklesnutím větné platnosti druhého členu, připojil jsem poznámku, že se tu často ten dvojí případ vůbec nerozlišuje a že se píše stejně *nemám co* i *nevím co* a pod. Ale i zde jsou zase různé stupně, srov. na př. *dělal bych, ale nevím, co; nedokáže to, kdyby dělal nevím co* atd.; jak je vidět, je i to podání, které se Šetkovi zdá tak složité, proti skutečným poměrům v jazyce ještě značně zjednodušeno.

Naše vyjadřování, to je ustavičné rozlišování a vybírání prostředků. Proč někdy říkáme *sem i tam* a jindy *sem tam?* Proč třeba říkat *jdi tam,* ale *nechoď tam?* Kdy se obejdeme bez slovního vyjádření podmětu a kdy nikoli? Kdy je v doplňku na místě určitý tvar příd. jména, kdy tvar neurčitý, kdy 1. pád, kdy 7. pád? Proč někdy volíme k vyjádření vazbu slovesnou, jindy jmennou? Tisíce takových otázek chtěj nechtěj řešíme při vyjadřování. Pravda, mnohé z nich vyřizujeme neuvědoměle, neboť při nich vystačíme se zmechanisovaným zvykem jazykovým. Ale takové zmechanisování nelze žádat všude, ba lze je žádat tím řidčeji, čím uvědomělejší je vyjadřování. Jsou tedy i v tom rozlišování jazykových prostředků rozmanité stupně, závislé na potřebách a vzdělání mluvící nebo píšící osoby. Čím nižší stupeň rozlišování, tím menší jistota vyjadřování. Na pouhý jazykový pud může snad spoléhat jen primitiv, stejně asi jako anonymní lidový skladatel písniček spoléhá jen na vrozený svůj pud hudební, když bez znalosti komposičních pravidel vytváří svůj nápěv. Ale spisovatel, novinář, učenec, úředník a snad každý, kdo se vyjadřuje písemně, sotva se obejde bez vědomého rozlišování a bez znalostí potřebných k němu, stejně jako se umělý skladatel neobejde bez rozlišování intervalů, akordů a vůbec bez znalosti komposice. A jen diletantovi lze odpouštět chyby vznikající z nedostatečného poznání; za tuto mez by shovívavost k vyjadřování už chodit neměla.

Václav Machek:

# Dodatek o futeři.

Na mou žádost v NŘ. XXVI, 212 přišlo mi několik zpráv. Potvrzují podobu *futeř* a ženský rod tohoto slova; skoro všecky jsou z východních nebo severovýchodních Čech. Pan dr. J. Kalhous píše: „Futeř, fem. Toho slova (nikdy fukeř, fukýř) se užívá v Činěvsi u Králové Městce v blízkosti Bydžovska, o němž mluví Kott. Nikdy maskulinum." Pan dr. J. Lepař: „Na Jičínsku a na Novopacku je dosud běžný výraz futeř (žen. r.) ve smyslu metelice, tedy i smyslově něco odlišného, než jak se teď (a slyšel jsem to hlavně od lyžařů) užívá slova fukýř. Slovo futeř jsem slýchal na vesnici od starších, méně od mladších lidí, když někdo přišel zvenku, kde byla nepohoda." Pan Seidl k tomu připojil potvrzení futeře ze Železnobrodska. P. univ. prof. J. Prokeš píše m. j.: „Když jsem pročítal Vaši stať, vynořily se mi vzpomínky na mládí, kdy jsem opětovně slýchal v rodném svém kraji a hlavně od svého otce slova *futeř, futeřina* a *futeřice.* Slova ta mi utkvěla pevně v mysli nepochybně v souvislosti s jejich významem. Znamenala sněhovou bouři, metelici, která ve vesnici, v níž jsem prožíval své dětství (v Oseku u Kněžic v okrese královéměsteckém), měla za následek, že nás odřízla od světa na několik dní, neboť bylo to v letech 1900—1905, kdy ani sněhové pluhy ani organisované svépomoci prohazování sněhu nebyly známy. Také později, po r. 1905, jsem ta slova slýchával za svých středoškolských studií v Novém Bydžově. Nadbytečně snad připomínám, že slovo futeř bylo femininum. Dodávám ještě, že nejvíce se užívalo v naší vsi slov futeř a futeřice, kdežto slova futeřina se užívalo méně často. Zkomoleniny fukeř, fukéř, fukýř, fukejř byly mi až do přečtení Vaší stati neznámy." Pan řed. v. v. Alois Vaněk, můj bývalý učitel, mi napsal, že sám slýchal slovo *futeř* od svého děda v Staré Huti u Berouna. Také v Ústí n. Orlicí neslyšel jinak než *futeř*. Opatřil mi též zprávy od svých známých a žáků, že na Jilemnicku, dále na Berounsku a Zdicku se dosud říká *futeř.* Naproti tomu jeho bratranec z Hradce Králové (jenž o mém článku neví!) zná útvar *fukeř,* s krátkým *e,* jenž je prý „všude, kde žijí vyznavači lyžařského sportu." Cituji doslova z listu tohoto Hradečana: „Podle mého soudu jde tu o novotvar, původně jaksi žertovně-lidový, vzniklý někdy po převratu, jejž přespolní lyžařští prkýnkáři přinesli s sebou z weekendového horského klání mezi domorodými tam lyžaři a zasloužili se tak o jeho rozšíření mezi lidem obecným v oblastech

níže položených. Výraz ten zdomácněl tak i u čistokrevných Pražáků, jichž neděli co neděli celé vlaky zajíždělo do Krkonoš za bílým opojením." I když se p. pisatel mýlí stran původu tohoto nového slova, přece jen dobře je si vědom prostředí, kde je slovo *fukeř* doma, a toho, že vzniklo někdy po převratu.

Na konec uvádím svědectví (nadmíru důležité pro otázku o původu slova *futeř)*, jež mi poslal p. řed. v. v. Václav Bartoš: „Pocházím z Turnovska, z Louček Sekerkových ... Jsem přes 80 let stár. Ve svém mládí neslyšel jsem nikdy slova fukéř neb fukýř, nýbrž jen *to je tam chutéř, to byla chutéř*. To bylo asi do roku 1880, později jsem tam býval řidčeji."

Žádná z těchto zpráv nechce tedy nic věděti o tom, že by vytýkané podoby *fukéř, fukýř* atd. byly živé u venkovského lidu. Utvrdily mě v přesvědčení, že na svém výkladu v NŘ. XXVI, 33 n. nemusím nic měnit a nic z něho odvolávat. Odkazuji též na výrok v NŘ. VII, 94, že „čeští lyžaři mají také svůj vlastní jazyk podobný trochu jazyku českému". Je arci možné, že pražská zkomolenina *fukejř* a pod. se již rozšiřuje i na venkov mezi mládež holdující bílému sportu. Svědectví pro *fukejř* (NŘ. XXVI, 159) jsou — což je příznačné — z míst „na dráze" a z oblastí zimního sportu v jižních Čechách a na západní Moravě. Tam, zdá se, *futeř* nežije, a proto byl snad pražský výtvor přijat v těchto krajinách bez odporu, spíše naopak s podporou prestiže hlavního města. Ostatně literárního dokladu pro *fukeř* (nebo pod.) Příruční slovník nemá, a tedy nemusil tento domnělý „dialektismus" ani uváděti.

## POSUDKY A ZPRÁVY.

*Alfred Technik,* B a r a b o v é. V knihovně Křižovatky vydalo nakladatelství Národní práce v Praze. 1943. Stran 181.

„Barabové" si říkají lidé stavějící tunely. Je to zvláštní, v sebe uzavřená kasta, složená z příslušníků rozličných národů a žárlivá na své těžké zaměstnání i na svou stavovskou čest. Drsnost v jednání i v řeči je u barabů spojena s jakýmsi primitivním, hazardním a zároveň obětovným hrdinstvím, a co je nejpodivnější, i s vroucí nábožností a s dětinskou důvěrou v patronku barabů, sv. Barboru. Autor vybral několik typických postav a z jejich osudů sestavil volné pásmo dějové, které mu poskytuje rámec pro hlavní thema, podrobnou reportáž o postupu práce v tunelu až k slavnému okamžiku konečné prorážky. Při tom projevuje Technik úctyhodnou znalost tohoto složitého zaměstnání i osobi-

tého prostředí, v němž barabové žijí; čtenář se ocítá ve světě zcela novém a nezvyklém, ale už po několika stránkách se do něho vžívá a s účastí sleduje vyprávění i obrazy, které mu předkládá dokonale zasvěcený autor. Místy se vyprávění vypne k účinné dramatičnosti, zvláště když dojde k významnější fázi práce nebo k některé z nehod, bez jakých se prorážení tunelu neobejde. Své osoby autor, jak se zdá, mírně idealisuje; jsou to zpravidla siláci schopní úžasných výkonů v svém oboru a hrdí na to, že dovedou víc, než se žádá od průměrně dobrého baraby. V jedné z episod vypravuje na př. baraba Lipold:

„... pracoval tam se mnou tenkrát jeden mladý minér," vyprávěl u stolu Lipold. „To byste koukali, co dovedl. Kozák se jmenoval, chlap lamželezo, a šlo tenkrát o sázku, že špicí krumpáče bude tlouci tak dlouho na hlavu vrtáku, až provede piombu, jak my říkáme, tedy vrt kolmo dolů, nejméně tři decimetry hluboký, aniž zasáhne kamaráda, který mu bude vrták přidržovati. A co byste řekli? Dokázal to, jak se vsadil, a při tom si dal kapesníkem obě oči zavázat!

Z toho měl, to se ví, široko daleko dobrou pověst, vypravovaly se o něm samé divy a docela bez nadsázky." (84)

Mezinárodní ráz barabského prostředí se zvláště zřetelně jeví na slangu, jehož barabové užívají. Vyskytují se v něm vedle názvů českých slova jako kály (klíny), rozšpanovat, laufáky, bindry, šublochy, štendry a pod., ale také výrazy jako blokáž, kampáda, longariny, kápo, paramenty, marčavanty atd. Barabské vyjadřování vypadá v Technikově podání takto:

„Tak já ti tuhle pětapadesátku pěkně zašlusuju, ale ty mi to udělej zas k vůli, já půjdu k minérům. Tady je to takové smutné: dva laufáky, jeden bindr — dva bindry a jeden laufák, a víš, Jendo, že ani vlastně ty pitomé laufáky nemáme, že všechny ty kvádry, co nám sem podávají, jsou samé bindry a já je musím tuhle macou přerážet na půl, aby z bindru byl podle předpisu kluk? No, a to, co zbude, tam vyzdívám jako blokáž..." (123 n.)

Tyto své hrdiny provází autor řetězem příhod a pracovních etap v drobných, zhuštěných odstavcích, souvisících spolu jen volně a přenášejících děj s místa na místo a s osoby na osobu. Jednoty v rozvíjení základního pásma se vedle několika osob rámcových dosahuje hlavně zřetelem k časovému postupu práce v tunelu; ta práce je skutečným hrdinou románu. Ale i ta tenoučká osnova děje co chvíli odbočuje k četným motivům episodickým; rozbíhá se buď do nejbližšího okolí barabů, nebo do jejich minulosti. Barabové rádi vzpomínají na význačné události, jejichž účastníky byli kdysi dávno při stavbě toho neb onoho tunelu, a rádi srovnávají pracovní poměry, jaké bývaly v minulosti, s poměry současnými. Takové episody charakterisují baraby názorněji než co jiného, neboť autor jim zpravidla dává

podobu přímého vyprávění, chlapsky jadrného a naplněného bezděčnou tragikou a heroismem barabských osudů. Zvláštní místo v komposici románu má krásná, baladicky laděná episoda o nešťastné dívce Malče a barabovi Vojtěchu Krylovi; osud Krylův je totiž jeden z kruhů, které obepínají celkovou stavbu děje. Důležitá je po té stránce i postava starého Hlávky, barabského patriarchy, který právě nejčastěji obrací směr vypravování do minulosti, aby z ní „rozvíjel pestrobarevnou nit, příběh na příběh, kusy dlouhé i krátké, svázané tvrdými uzly".

A tak se v komposici tohoto Technikova díla kaleidoskopicky střídají krátké a bystré záběry tu z práce samé, tu z barabského soukromí, tu z přítomnosti, tu z minulosti. Ve shodě s touto stavbou je také autorův lapidární výraz. Technik rád klade ráz naráz vedle sebe krátké věty samostatné anebo po způsobu lidových vypravěčů kupí v dlouhá souvětí věty jen volně řaděné k sobě. Na př.:

Asi tucet železničních vagonů krylo slepou kolej. Placmistr Zuma si je hned zrána spočítal: tři vozy cementu, dva plné dříví, písek přivezli, a zbytek prázdných vozů je na rubaninu. S prvními vozy se zajede ke složišti, uvažoval, potom vyjede na třetí a s prázdnými vozy uděláme škubák, takže stroj si bude moci zajet na čtvrtou kolej. Polovičku vozů nám přistaví na devátou. S tím budeme tedy hotovi za pět minut.

Někdo se protáhl mezi vozy. Měl nedospalý krok. Byl to strojmistr Kovara. Ztratil se mezi první a třetí kolejí v sestavených soupravách. Nastupoval do služby u kompresorů.

V čele dlouhé stužky šedivých vozíků stála malá důlní naftová lokomotivka. Barabové jí říkali Rosina. Její nikdy nezhasínající oči ožívaly jen ve tmě šachty, na denním světle byly poloslepé.

Vozíky měly opršelou křídou na čelech zapsána svá jména: Lenochod, Marie, Kejchal, Ahoj, Dřímal a Ztracená parta. Ostatní vozíky nepojmenovali. Honosily se proto alespoň číslem.

(15 n.)

V den svaté Barbory — dej, Bože, pěkné počasí — přivstane se poněkud dříve, tělo se vydrhne, hladce se vyholí obličej, chlapi jsou k nepoznání, oblek je už připravený, vyčištěný, protože už před týdnem splnil bóča rozkaz: dojdeš mi, chlapče, ke krejčímu, ať se mne Panenka Barbora nelekne — boty jsou vyleštěné jako zrcadlo a každý hodí toho dne na sebe, co má nejlepšího.

V určenou hodinu je sraz na nádvoří tunelu, pořádkový výbor minérů má okolo rukávu levé ruky bílé stuhy, osazenstvo se řadí do šestistupů, přichází hudba, dostaví se také inženýři a pozvaní hosté, ženy a rodiny dělníků, hudba zahraje pochod, potom řekne vedoucí inženýr několik slov k tomuto dni a skončí srdečným přáním, aby se takhle pěkně všichni za rok ve zdraví sešli, všichni se pozdraví společným Zdařbůh, někdo udělá na památku několik snímků a pak hezky v řadách za hlaholu řízného pochodu se všichni ubírají do kostela na mši svatou. (145)

Tím dvojím způsobem se vyjadřuje Technik nejčastěji. Není nesnadné mít v moci stavbu takovýchto vět, spíše třeba dávat

pozor na vhodné střídání obou těch typů, a v tom právě se Technik jeví rozeným vypravěčem, vypravěčem temperamentu hodně rázného, ale se spolehlivým vkusem. Někdy se účelným užitím výčtů, amplifikací, opakováním slov nebo větných konstrukcí a střídáním větné intonace zabarvuje výraz autorův řečnicky:

O vycházky žádný z nich (barabů) nestojí. To jen někdy po šichtě, když svítí slunce na květy, které mají docela jinou barvu než různě ředěné odstíny tunelové černě, lehne na barabu stesk společný všem pionýrům, kteří pracují daleko od lidí. Tu mu stačí pár kilometrů a ztracený kopec s lesem bez živé duše, nebo zase naopak plný korbel a plno barabů okolo jeho stolu, plno malých i velkých neznámých, s nimiž pravý baraba roste a cítí, plno těch, kterým se dostalo údělu konat ve dne i v noci velkou, těžkou a nebezpečnou práci, plno neznámých lidiček, minérů, zedníků, strojníků, tesařů, techniků a pomocných dělníků, kteří jako svorná rodina a jeden jediný celek o sobě vědí, společně žijí, konají stejnou práci, dýchají stejný vzduch a v kamarádském souladu, ruku v ruce, stále vystaveni možnému nebezpečí konají svou povinnost, lidem stavějí cesty, trať pro vlaky, to, čemu se říká krátce tunel, co znamená spojku, zkrácení dráhy, čas pro velké, pro děti strach ze tmy a pro milence příležitost k polibku. Tunel však znamená také do krve odřené ruce, spousty lidského potu a také pomník a hrobku těch, kteří jej vystavěli.

Kdo z vás, mohl by říci každý z nich všem ostatním, se za mne jednou pomodlí a kde se za mne pomodlí? Nebo vás všecky snad já jediný přečkám? A kdybych padl dřív, jak mě oželíte? Atd. (50 n.)

Jen řídkou výjimkou selže autorův dobrý smysl pro stavbu věty. Mám z celé knihy jen dva doklady takové poruchy (poslední odstavec na str. 34 a první odstavec na str. 116; tento druhý doklad je snad odrazem lidového způsobu vyjadřovacího, neboť jemu je takové nejasné užívání spojky *když* vlastní: „Když tam musíš jako do svěráku strkat vlastní hlavu, když pracuješ — pro samé pažení, dříví a bednění — téměř neustále na kolenou a někdy i na břiše v úzkém prostoru, kde odtáhneš těžko lokty od těla, je to divný pocit, když nad hlavou ševelí něco nepochopitelného“). Zato jinde zas vykrystalisuje výraz Technikův jakoby sám od sebe v působivý obraz nebo v jadrnou sentenci, jak tomu bývá u rozených vypravěčů (i lidových), na př.: „Tam, kde je teď nahý odkop, bývaly kdysi alpinky. A tam, kde bývaly louky květin, je bolavá země a ve skalnatých zářezech jsou cesty a cestičky. Zakrojily se do krajiny jako nůž do pecnu chleba.“ (37) Umějí se (barabové) poškádlit, ale mají se přitom rádi. A vypukne-li hněv, nedostane se nikdy daleko, do srdce, do duše — zastaví se už na košili. (170) Radili mi: podej si žádost; někdy zaštěká pes i na posledního. (88)

Lidovou jadrností jsou prodchnuty zvláště Technikovy dialogy; třebas bývají nejčastěji vedeny o odborných věcech a oplývají odbornými výrazy, působí dojmem přirozené lehkosti jako

sama skutečnost. Jen odporovací spojka *však* tu a tam v dialogu vadí; v ústech prostého člověka zní totiž strojeně.

Slovník Technikův je bohatý už proto, že navíc obsahuje mnoho termínů odborných, spisovných i slangových, a značný počet slov lidových. Přitom je velmi čistý, bez vážnějších chyb, a přiměřený k thematu. Jen výraz *přivodit těžký úraz* (31) by se doporučovalo nahradit spojením vkusnějším (způsobit, zavinit úraz, někoho těžce poranit a p.). Z hovorového jazyka patrně pocházejí výrazy *rozhodně zdaleka* (113) m. jistě, najisto z daleka, *prosadit své plány* (44) m. provést. Nezvyklý je nedokonavý vid u slovesa *zásobiti:* Rosina trpělivě zásobila šest pracovišť (115) m. zásobovala. Vliv lidového vyjadřování se projevuje i v některých vazbách: kdy se s prací na tunelu začalo (23) m. kdy se práce začala (tak na str. 22: začali svou práci); vůkol byla tma (113), tma kdyby tu nebyla (52) m. bylo tma, tma ... nebylo. Místo kondicionálu přítomného by byl vhodnější kondicionál minulý ve větách: stačilo udeřit jen jednou chybně, a Slezák by měl ruku na padrť (47) m. by byl měl. Hodil se (Holovský) vždycky každému na jakémkoli místě. Mistři by se o něho poprali (119) m. by se byli.

Papírovému jazyku řemeslného psaní podléhá Technik ku podivu málo, ač povolání reportéra jistě k tomu značně svádí. Na jednom místě dokonce sám takové vyjadřování usvědčuje z nedostatku výstižnosti a názornosti; píše totiž na str. 119: „obdařen menší postavou (zkrátka: prcek to byl), ani sám nevěděl, v kolika tunelech hubl a nezhubl“. Jen několik nedopatření by bylo třeba opravit: je posledním z posledních (28) m. je poslední; v rukou střelmistra (153) m. střelmistrových; sem či tam (16) m. sem nebo tam (podobně užito spojky *či* i jinde). Úsečnému a jadrnému slohu Technikovu nesvědčí ani strojené prodlužování souvětí s pomocí zájmena vztažného: Další nekonečnou obezdívku, kterou zaplatil životem na pětatřicátém pásu minér Kučera, vystřídala na šestapadesátce štola rubaná dostropním zálomem, dlouhá přes celou délku kampády, asi šest až osm metrů, která stoupala šikmo nahoru (24; zájmeno *který* je příliš daleko od svého jména, a proto by bylo lépe zvolit jiný způsob vyjádření, na př. udělat z věty vztažné větu samostatnou). Rozehnal se a macou uhodil do vrtáku, který jen zazvonil (46) m. a ten jen zazvonil. Na str. 25 je zaměněno, jak se zdá, pojetí příčinné a důvodové, jak tomu bývá někdy v jazyce obecném: Dovrtávali, protože bóča z noční směny běžel pro střelmistra (m. neboť bóča ... běžel; je tu význam argumentu, nikoli příčiny). Na dvou místech není zachována náležitá shoda přísudku s podmětem: Můj život nebyla lehká cesta (90) m. nebyl (přísudek

se zde shoduje s podmětem, nikoli s doplňkem). Měl tam několik nových zedníků, kteří to slyšeli po prvé, ne že by to byli báby, ale není divu (116) m. byly báby (je-li podmětem ukazovací *to,* řídí se shoda doplňkem, srov. na př.: To byl bratr. To byla sestra. To byli bratři. To byly sestry). Vlivu odborného jazyka třeba přičíst patrně výrazy: sejdou-li se tentokrát na chlup směrově i výškově (115) m. ve směru i ve výšce; roura světlosti asi padesát centimetrů (27) m. se světlostí asi padesáti centimetrů n. mající světlost asi padesáti centimetrů; dřeva o délce jednoho pásu (24) m. dlouhá (jako) jeden pás; díly o délce šesti až deseti metrů (23) m. dlouhé šest až deset metrů; z kulatiny o průměru třicet a čtyřicet centimetrů (33) m. s průměrem třiceti a čtyřiceti cm; naložení a odvoz horniny musí se dít velmi rychle (33) m. hornina se musí nakládat a odvážet velmi rychle.

V interpunkci je autor velmi přesný, takže se v ní jen zřídka najde nedopatření. Také pořádek slov, jak plyne už z celého vyjadřování Technikova, je přirozeně nenucený a není v něm kazů. Jen tu a tam se příklonka dostává dál do věty, než by měla (Včera odpoledne zlámal se tam Hlávkovi jeden šveler (20) m. se tam zlámal, a pod.). Důsledně klade autor spojku *však* před příklonky zájmenné, ač je obyčejnější pořádek opačný: Co den však se prodlužovaly (16) m. co den se však prodlužovaly; ty povídačky však se mu zdály cizí (32) m. se mu však zdály, a pod. i jinde.

Stejně řídké jsou i odchylky v tvarosloví a pravopise. Místo *s šesti dveřmi* (122) bychom spisovně (a snad i obecně) řekli *s šesterými dveřmi.* Jednou je užito delšího tvaru zájmena *mne* místo tvaru kratšího: kdyby mne vrah nezatáhl někam za výdřevu (88). Místo *Chorvat, Chorvati* (36, 92, 150) třeba podle Pravidel čes. pravopisu psát *Charvát, Charváti.* Výrazy *boží jméno* (9), *boží vůle* (11) a pod. píšeme s velkým *b,* neboť příd. jméno v nich má význam přivlastňovací (= Bohův). Nářeční slovo *čúchy* (hrubá obuv) lze psát jen s *ú* (tak je i v PS.), nikoli s *ů,* jak činí autor na str. 37.

Mladý autor, který se teprve po druhé vydal do světa s knižním dílem, osvědčuje se tedy při zkoušce svého vyjadřování až nezvykle dobře. Je to dobrá naděje, ale také závazek pro jeho další růst ke zralému mistrovství. Dvě hlavní podmínky pro ně má: nepochybné nadání a bedlivou pozornost k mateřskému jazyku.

*Karel Říha.*

# Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Naše řeč přinesla před šesti lety (XXI, 1937, 145 n.) výklad o mnohovýznamnosti spojek *-li* a *jestliže* a upozornila na její stylistické důsledky. V první části toho výkladu ukazoval K. Erban na několika příkladech, že autoři někdy užívají spojky *-li,* jestliže chtějí vyjádřit jistou zdrženlivost v úsudku. Připojil jsem k tomu jiné doklady na ukázku, že se k základnímu významu podmínkovému přidružují u této spojky často významy jiné a že vedle čisté podmínky a podmínky jen připuštěné, eventuální vyjadřuje *-li* také mírnou přípustku a oposici ve smyslu odporovacím nebo stupňovacím. Nakonec jsem vytkl několik případů, kde se zneužitím této mnohovýznamnosti zaviňuje stylistická chyba. K oběma těm výkladům se v Slovu a slovesnosti VIII, 1942, 124 n. obrátil Fr. Trávníček ,aby vyložil své mínění o tomto typu vět, velmi častém a důležitém. Vytýká nejprve zásadní věc, že význam zdrženlivosti, odporu a stupňování je v takových větách podružný a že není jeho výrazovým prostředkem sama spojka. Dále opravuje dosavadní mínění, že spojka *i když* vyjadřuje přípustku; podle Trávníčka se věty přípustkové „vůbec neuvozují, jak se v mluvnicích uvádívá, spojkou *i když.* To je spojka podmiňovací, vyjadřující podmínku vytýkanou, zdůrazňovanou". Věty se spojkami *-li, jestliže, jestli,* které nejsou plně podmínkové, mají společný význam základní, a to význam *omezovací,* neboť omezují platnost vět hlavních; a význam omezovací je jistý odstín významu podmínkového. Podle povahy omezování jsou jednak věty omezovací v užším smyslu neboli opakově omezovací, jednak věty zřetelové. Opakově omezovací věty „vyjadřují takové omezení platnosti hlavní věty, z kterého nepřímo plyne, že hlavní věta neplatí, že platí její opak, neplatí-li omezení vyslovené větou vedlejší. Na př.: babička vzbudila, *jestli už nevstaly,* služky (Němcová) = babička vzbudila služky jen tenkrát, nevstaly-li už samy". Je to týž smysl, který vyjadřuje spojka *ačli* (*ač - li, ač jestliže*), a je obsažen podle Trávníčka ve většině vět, které jsem vyložil za podmínkové, ale s významem podmínky jen připuštěným, a dále i ve větách, které vyjadřují zeslabování významu. Opakově omezovací věty se uvozují také spojkou *jen když* („přijdu, jen když nebude pršet"); je-li omezení vyjádřeno v hlavní větě výrazy *jen tenkrát, jen tehdy* a pod., klade se ve vedlejší větě obyčejně *-li* nebo *jestliže.* Věty zřetelové pak „vyslovují, že hlavní věta platí jen se zřetelem k nějaké okolnosti, že se její platnost vztahuje jen na nějakou okolnost". Na př.: Jestli umění klasické bylo výběrové, je moderní umění obráceno předem k tomu, aby objalo život v celé bohatosti (Šalda) = o moderním umění lze říci, že je obráceno . . ., vzhledem k tomu, že bylo klasické umění výběrové. Týž význam mívají také spojky *co, jak* (*jakože*) a *pokud.*

Tento velmi vítaný příspěvek Trávníčkův řeší otázky značně ne-

snadné, neboť nepodařilo se dosud vnésti jasné světlo do složitých a spletitých vztahů vět se spojkou *-li* (*jestliže* atd.) a roztřídit je s platností zcela nespornou. Nebylo to úkolem mého výkladu, z něhož Trávníček také vychází; výslovně tam říkám (NŘ. XXI, 156), že ani těmi mými poznámkami není rozlišení významových odstínů u těchto spojek vyřízeno definitivně a že mi zatím nejde o nic jiného než ukázat, jak se ve spojkách *-li, jestli(že)* spojuje základní smysl podmínkový a přípustkový k významům rozličně modifikovaným.

Hlavní nesnáz při určování a třídění významů u těchto spojek záleží právě v jejich mnohovýznamnosti; táž věta připouští často rozličné pojetí, takže je nesnadné a někdy nemožné určit smysl vskutku zamýšlený. Tak na př. větu „Sdružovala-li do nedávna Moravská Ostrava pod Martínkovým vedením představitele různých generací a ideových skupin, vystupuje nyní do popředí Opava“ vykládá Erban za zdrženlivé vyjádření jisté podmíněnosti, Trávníček za omezovací větu zřetelovou, ale bylo by možné hledat v ní i vyjádření oposice: do nedávna Moravská Ostrava, nyní Opava (tento význam vynikne zvláště tehdy, položí-li se výraz „Moravská Ostrava“ až na konec první věty). A Zubatého větě »Říká-li se někde na Moravě a v Slezsku „dyž je málo kdy“ místo „když je málo času“, je to nepůvodní provincialismus, do kterého se netřeba nutiti« nedovedu ani teď rozuměti jinak, než jak jsem původně vyložil: že Zubatý užitím podmínkové spojky *-li* vyjadřuje jistou reservu nebo pochybnost, s níž onen nářeční doklad cituje, neboť sám údaj o něm (pocházející z Kotta) nepřezkoušel. V tomto chápání mě utvrzuje i další kontext Zubatého: »A ví-li vševědoucí Bačkovský, že je chyba říkati „měl času dosti“ místo správného „pokdy“, teprv mu nebudeme věřiti, již proto ne, že to ani není jedno a totéž.« Výrok, který tu prokládám, má smysl jen tenkrát, když i údaj Kottův byl uveden s pochybnostmi; nač by v něm jinak bylo stupňovací příslovce *teprv?* Ostatně lze oné větě Zubatého rozumět jako eliptickému souvětí: (Je-li pravda, že) se říká někde na Moravě..., (nemá to významu, neboť) je to nepůvodní provincialismus. Ale nikterak si nemohu do tohoto souvětí vpravit smysl, který v něm nachází Trávníček: „je to provincialismus se zřením k tomu, že se tak říká někde na Moravě“.

Trávníček arci říká, že významy oposice, zdrženlivé podmínky atd. jsou toliko druhotné, podřadné, ale totéž lze zajisté říci také o smyslu omezovacím. Už z toho, že se tento smysl shledává také u jiných spojek, a to sdružený s různým významem základním, lze soudit velmi pravděpodobně, že ani u spojky *-li* není významem základním. Na př. o větách odporovacích Trávníček říká, že vyjadřují okolnost, která odporuje větě hlavní (to je význam základní, prvotní) a tím její platnost omezuje (to je význam druhotný, průvodní), a proto že je počítá k větám omezovacím. Ale také podmínka přece omezuje platnost věty

řídící, a tedy i věty podmínkové mají druhotný význam omezovací. Potom ovšem význam omezovací není odstínem významu podmínkového, jak říká Trávníček, nýbrž naopak význam podmiňovací by byl jedním z odstínů významu omezovacího, neboť ten je širší; omezovací smysl má konec konců každé určení. Nevím tedy, je-li označení „věty omezovací“ právě u těchto vět s *-li* vhodné a dost charakteristické. Pojetí vět zřetelových je pak ve většině případů, které Trávníček uvádí, mému jazykovému chápání vůbec cizí; zdá se mi, jako by bylo do nich vkládáno uměle. Na př. v dokladu ze Šaldy, který tu byl citován, nedovedu objevit žádný vztah, který by ukazoval na to, že platnost věty řídící je omezena nějakým zřetelem k platnosti věty vedlejší; vždyť může moderní umění objímat život v celé jeho bohatosti bez jakéhokoli zřetele k tomu, že umění klasické bylo výběrové, a ani Šalda nemohl tvrdit nic jiného. Z jeho souvětí vyciťuji nepochybně, že chtěl obě ta umění s jejich opačným charakterem postavit do oposice.

Ani významový poměr spojek *-li (jestliže* atd.), *i když* a *ačkoli (třebas, byť)* není ještě vyřešen definitivně. S Trávníčkem třeba zajisté souhlasit v tom, že čistě připustkové jsou jen ty věty, které vyjadřují vztah *„přesto, že“*, na př.: Přišel, ačkoli pršelo = přesto, že pršelo. Obdobně bychom za čistě podmínkové měli pokládat jen věty, které vyjadřují vztah *„s tou podmínkou, že“*, na př.: Toto všecko tobě dám, jestliže padna budeš se mi klaněti = s tou podmínkou, že padna budeš se mi klaněti. Není však už čistě podmínková věta „Nemáš-li peněz, do hospody nelez“, neboť nelze říci „nelez do hospody s tou podmínkou, že nemáš peněz“. A čistě podmínkové v tomto smyslu nejsou tedy ani věty s *i když*; věta „Leze do hospody, i když nemá peníze“ znamená „i v tom případě, že (když) nemá peníze“, nikoli však „s tou podmínkou, že nemá peníze“. Věta „Pánbůh rozdává, i když nemá komu“ značí něco jiného než věta „Pánbůh rozdává, ačkoli nemá komu“, ale základ mají obě ty věty společný: „Pánbůh nemá z čeho, a přece rozdává.“ Jak však definovat rozdíl mezi nimi?*) Zdá se, že má pravdu Příruční slovník, když o spojce *když, i když, když i* říká, že „uvádí věty, jež vedle významu časového vyjadřují i připustku“. Přidáme-li k tomu ještě i jiné spojky, které Trávníček správně zabírá do tohoto významového okruhu, vznikne několikanásobný uzel, jejž rozmotat nebude snadné. Trávníčkův příspěvek by mohl být velmi vhodným podnětem k tomu.

*

*) Trávníček v cit. článku u vět, které podle mne vyjadřují podmínku jen připuštěnou (tedy nikoli pouhou připustku!), dokládá nevhodnost mého určení tím, že nelze do nich dosadit spojku *ačkoli*. Ale tím nelze dokázat nic jiného, než že to nejsou věty čistě připustkové; o významu připuštěné podmínky tím nelze zjistit nic.

V témž časopise IX, 1943, 13 n. podává Fr. Trávníček rozbor vět se spojkou *aniž*. Nejprve ukazuje, a to velmi přesvědčivě, jak je při posuzování těchto vět třeba dbát rozdílu mezi souřadicí a podřadicí platností spojky *aniž;* každá z nich se totiž řídí jinými pravidly. Souřadicí spojka *aniž* spojuje dvě věty hlavní, věty obsahem na sobě nezávislé, mezi nimiž je poměr slučovací nebo odporovací, na př.: Kmotr ho nezdržoval, aniž pozval (= a nepozval, ani nepozval, ale ani nepozval). Někdy spojuje souřadicí *aniž* dvě souřadné věty vedlejší, na př.: Kovářka Viktorce přikázala, aby to od sebe nedávala, aniž komu ukazovala (Němcová) = aby to nedávala a nikomu neukazovala; z věty s *aniž* je tu vypuštěno opisné *by*. Podřadicí *aniž* uvozuje větu vedlejší, která vyjadřuje příslovečné určení okolností, za kterých nastal děj hlavní věty, na př.: Odešel, aniž se rozloučil = bez rozloučení, nerozloučiv se. Věta s podřadicím *aniž* může být závislá také na větě vedlejší, avšak větoslovně stejnorodé, na př.: Nesluší se, abys vešel, aniž bys pozdravil = abys vešel bez pozdravu.

Dále autor upozorňuje na nesprávné kladení kondicionálu a naopak na nesprávné opomíjení kondicionálu ve větách s *aniž* a vykládá, proč se tak děje. Na některých příkladech z NŘ. XXII, 1938, 64 pak ukazuje, že se dosud někdy spatřovala mylně chyba i tam, kde jí nebylo. Trávníček ovšem připouští, aby se i ve větě s podřadicím *aniž* vynechávalo *by,* lze-li je doplnit z věty předcházející, jako je tomu v citovaném už příkladu z Němcové. Větu „Její myšlenky se v ní neutkávaly s vůlí, která by je řídila, aniž by je omezovala" lze podle něho říci také takto: „..., která by je řídila, aniž je omezovala". Není to prý v podstatě nic jiného než elipsa zcela běžná při spojení souřadném: „která by je řídila a (přitom by je) neomezovala". Ale v tomto bodě nebude asi lze s Trávníčkem souhlasit; takové *by* lze vynechat v druhé ze dvou vět souřadných, tedy po *aniž* souřadicím (jako je tomu právě v příkladu z Němcové), nikoli však ve větě závislé na větě předcházející. A vynechá-li se přece, musí se z věty závislé stát věta souřadná, a tím se ovšem změní smysl věty. Myšlenku „vůle by myšlenky řídila bez omezování" nelze s *aniž* říci jinak než „vůle by myšlenky řídila, aniž by je omezovala", t. j. *by* v druhé větě nelze vynechat, to uznává i Trávníček; ale na vzájemném poměru obou těch vět se nic nezmění, stane-li se celé to souvětí závislým na jiné větě, a musí tedy *by* zůstat zachováno: „... s vůlí, která by je šířila, aniž by je omezovala." Trávníčkův termín, že věty s *aniž* podřadicím jsou větoslovně stejnorodé, není mi v této souvislosti docela jasný. Jakmile se ze spojky *aniž* stala spojka *podřadicí,* je mezi větami jí spojenými poměr závislosti jako v kterémkoli jiném souvětí podřadném. Že lze spojku *aniž* opsat rozličnými výrazy souřadicími (*a ne, a aby ne* a pod.), nepadá při tom nikterak na váhu; Trávníček sám říká, že je to jenom kriterion, zda je věta s *aniž* v podstatě správná. Tím méně může dnes

na váhu padat její původ z *a* + *niž,* z výrazu souřadicího; vývoj, jak Trávníček sám zajímavě vyložil, učinil z ní spojku zřetelně podřadicí, stejně jako to učinil u spojky *než, jako* a j.

Proto se asi s obecným souhlasem nesetká ani Trávníčkovo mínění, že spojka *aniž by* je na místě jen po větě kondicionální. Větu „Je dosti dobrého, co je možno o něm říci, aniž by se člověk musil přetvařovat" opravuje Trávníček na znění: „..., co je možno o něm říci, aniž se člověk musí přetvařovat" (= co je možno říci a při čem se nemusí člověk přetvařovat). Důvodem k této opravě je mu indikativ ve větě „co je možno o něm říci". Znění doporučované Trávníčkem je najisto správné, ale stejně správné je i znění s *by.* Věta s *aniž* tu vyjadřuje způsob, jak možno o komsi říci dost dobrého: „co je možno o něm říci *bez přetvařování*". Odpověď na otázku „jak je to možno o něm říci?" (neboť věta s *aniž* je závislá a lze se na ni tázat) může znít: „tak, že se člověk nemusí přetvařovat" (= účinek skutečný) anebo, a to podle mého vlastního způsobu vyjadřovacího spíše, „tak, aby se člověk nemusil přetvařovat" (= účinek myšlený). V prvním případě se myšlenka dostatečně vyjádří pouhým *aniž* s indikativem, v druhém však třeba užít spojky *aniž by.* Pravda je, že věty s *aniž by* jsou častější po větě kondicionální než po větě indikativní, ale monopolní nejsou. Nelze nic namítat ani proti větám jako: Nechci vejít, aniž bych pozdravil (= tak, abych ani nepozdravil; věta „Nechci vejít, aniž pozdravím" může mít smysl jiný, t. j. „nechci vejít a ani nepozdravím"). Chtěl vydělávat, aniž by se musil namáhat. Nemohl otevřít oči, aniž by pocítil prudkou bolest. Zařízení na ochranu před dotykem nesmí býti možno odděliti, aniž by se objímka rozložila na jednotlivé součástky. Atd. Částice *by* má v takovýchto větách důležitou platnost už proto, že odlišuje souvětí souřadná od podřadných.

Zato bude patrně třeba bez výhrady přijmout Trávníčkův názor o *aniž, aniž by* na začátku souvětí. Dosud se takové užití těchto spojek pokládalo za chybné, a to nejen v Naší řeči, nýbrž i v Gebauerově-Trávníčkově Přír. mluvnici (1930) 415 („Z původu spojky *aniž* je patrné, že nemůže státi na začátku souvětí"), ve Vášově-Trávníčkově Slovníku jaz. čes., v Příručním slovníku a vůbec snad ve všech jazykových příručkách. Ale Trávníček nyní správně ukazuje, že spojka *aniž, aniž by* jakožto spojka podřadicí může stát i v čele souvětí, neboť pořádek vět v souvětí podřadném je kromě několika jednotlivých případů zcela volný (viz Gebauer-Ertl II, 1926, 104). Sám jsem přesvědčen, že tento Trávníčkův objev, učiněné Kolumbovo vejce, právem odklízí jednu ze zbytečných výtek brusičských. Kolikrátkoli si vzpomenu na známé verše Sovovy „Aniž by řad se přerušil, za námi jdou, kdož v lebkách svých zárodky tají nových snů", vždycky v duchu brojím na to, že by to *aniž* na začátku mělo být jazykově ne-

správné, vždyť jsou ty verše jak vytesány; s tím *by* v nich lze se už smířit, neboť se dá bez násilí vysvětlit.

Na závěr svého výkladu praví Trávníček: „Podřadná spojka *aniž* vznikla ze souřadného *ani* ze snahy po výrazové přesnosti, a nebylo by proto správné v mezích ústrojnosti její užívání omezovati, protože bychom tak ochuzovali výrazovou schopnost nového jazyka. Podřadná spojka *aniž* je sice výrazový prostředek knižní, ale i jiné knižní spojky jsou podstatnou součástí spisovného výraziva." Souřadné *aniž* zato se dnes pociťuje už jako archaismus.

K tomu můžeme dodat jen svou starou už připomínku, že ten, kdo chce spojky *aniž* užívat, měl by se nejprve dobře naučit pravidlům o ní, neboť hledat při této spojce oporu v živé jazykové zkušenosti nelze právě proto, že je to výraz knižní. *jh.*

# DROBNOSTI.

OMEŠENÝ (F. K.). Tvar *omešený* vznikl z původního tvaru *omšený* přidáním *e* (podle *mech*); Přír. slovník jej označuje za řídký vedle pravidelného tvaru *omšený* a dokládá jej z Heyduka a Pflegra Moravského. Podobný ráz má i dvojice *omšelý* — *omešelý*; tvar *omešelý* zaznamenal již Zubatý v NŘ. XII, 1928, 27 s dokladem z J. Jahody a s poznámkou, že nedovede říci, je-li to tvar umělý, vytvořený jednotlivcem, či vznikl-li někde v mluvě lidové. Čtenář nám oznamuje, že tvaru *omešený* užil také Vl. Skalička v překladu románu A. Kiviho Sedm bratří („šumění omešených smrků" 126, „jako by se valil veliký, omešený kámen" 132). Zdá se, že spisovatelům slouží tento tvar někdy k přesnějšímu rozlišení významu; příd. jméno *omšený, omšelý* mívá totiž dnes častěji přenesený význam „starý, zestárlý, sešlý, opotřebovaný; nepůvodní, často již užitý, zevšednělý" (podle PS.), kdežto význam „mechem porostlý, pokrytý" se — aspoň zdánlivě — jednoznačněji vyjádří tvarem *omešený, omešelý;* obnoveným *e* v něm se zesiluje sdružení právě s podst. jménem *mech.* Bylo by snad zbytečně přísné, kdybychom tvar *omešený* pokládali přímo za nesprávný; vždyť podobných tvarů s analogickým *e* jerovým máme v jazyce mnoho (srov. na př. domeček m. domček, mládeneček m. mládenček, mechu m. mchu, četla m. čtla, vešel m. všel a mn. j.). Místo, které mají tvary *omešený, omešelý* v dnešním jazyce, vystihl asi nejlépe PS. tím, že je označil za řídké.

PŘÍSLOVEČNÉ SPŘEŽKY. Se psaním příslovečných spřežek je kříž. Sama Pravidla čes. pravopisu (§ 33) o tom říkají: „Protože však je onen přechod (od předložkového spojení k významu příslovce) plynulý a ve výslovnosti (přízvukování) nemáme pro rozlišování obou případů nijaké opory, bývá ve psaní těchto t. zv. příslovečných spřežek hojně kolísání." Ale nějakou pomůcku bychom přece jenom měli mít, abychom při psaní snáze určovali, kdy psát takový výraz dohromady jako spřežku a kdy jej psát odděleně jako spojení předložky se jménem. A zvláště potřebná by

taková pomůcka byla ve škole, neboť právě příslovečné spřežky bývají kamenem úrazu při učení pravopisu.

Obtížné rozhodování o psaní takových výrazů lze ve většině případů vskutku usnadnit, i když tu sotva lze dát radu zaručující naprostou neomylnost. Především si povšimneme, že příslovečné spřežky vznikají spojením předložky a) s podstatným jménem, b) s přídavným jménem, c) se zájmenem nebo s číslovkou, d) s příslovcem. V prvním případě je rozlišování mezi spřežkou a spojením předložkovým zpravidla dost snadné: při spojení předložkovém lze totiž ke jménu připojit nějaký přívlastek shodný nebo neshodný, kdežto význam příslovečné spřežky to nedovoluje; mimo to spřežku možno obyčejně nahradit (v duchu) příslovcem jednoduchým, na př.: Vzal děvče do (toho, začínajícího, veselého, vířícího, divokého atd.) kola. Vzal děvče do kola (tancujících, ostatní mládeže a p.). Otočil se dokola (kolem). — Vydržel do (samého) konce. Vydržel do konce (divadla, zábavy a p.). Snad se dokonce nezlobíš (docela)? Došli až na (samý) konec. Nakonec (konečně, naposledy) došlo i na něj. — Nůž, jako když zrovna přijde z (nožířova) brusu. Nůž zbrusu (úplně, docela) nový. — Koupil tu látku v (jednom, jediném, nerozstřiženém) celku. Tolik dal na to vcelku (celkem, úhrnem, souhrnně). — V (zlý, takový) čas nepohody (neshodný přívlastek *nepohody* už sám ukazuje na spojení předložkové). Přijďte včas (brzy, časně, záhy, vhod). — Děti lezly po (té, velké) hromadě (písku). Děti si hrály pohromadě (spolu, společně, hromadně). — Nebyl na (ten, takový) opak připraven. Dělá všechno naopak (opačně, obráceně). — Po (každé) tmě přijde světlo. Potmě (nevida, nesvítě) to nenajdeš. — Připili mu na (úplný, dokonalý) zdar (práce, díla, podniku). „Nazdar," pozdravili se chlapci.

V druhém případě, při spojení předložky s příd. jménem, stačí ve většině případů, zkusíme-li takový výraz nahradit jednoduchým příslovcem; jde-li to, je třeba psát jej jako spřežku, na př.: Opsal úkol na čisto. Načisto (dočista, docela, úplně, nadobro) to opsal (nepracoval samostatně). — Přicházeli lidé z blízka (z blízkých krajů) i z dáli, z daleka (z dalekých míst). Prohlédl si to zblízka (blízce, podrobně). Díval se na to zdáli, zdaleka (dalece, vzdáleně, zpovzdáli, zpovzdálečí). — Přijel na krátko, na dlouho (na krátkou, na dlouhou dobu). Rozřezal tyče na krátko (na krátké kusy). Uvázal psa nakrátko (krátce). — Střílí na slepo (slepými nábojnicemi). Střílí naslepo (slepě, nazdařbůh). — Šel na jisto (s jistou nadějí, na jistý způsob). Přijde najisto (jistě).

Podobně je tomu i v třetím případě, při spojení předložky se zájmenem nebo s číslovkou, na př.: Lezl na střechu a při tom spadl (při tom lezení). Je nadaný a přitom svědomitý (zároveň, nadto, ještě). Je neopatrný a přitom si nedá říci (zároveň, také). — Bez toho (bez té věci) bude také živ. Beztoho (stejně, ostatně) nic nedělá. — V tom (množství, počtu) je zahrnuto všechno. Vtom někdo zaklepal (tu, najednou, náhle). — Už to udělal po druhé (v druhém případě, po druhý ráz). Podruhé (jindy, příště)

si dej lepší pozor! — Nevím, co za tím (za tou věcí) vězí. Zatím (dosud, mezitím) se nic nestalo.

Jak je vidět, výrazy předložkové, které je třeba psát odděleně, lze rozvádět nebo doplňovat do souznačného spojení ukazujícího názorně, že je v nich ještě zachován původní význam předložkového pádu (na př. v čas nepohody = v době nepohody; psát na čisto = na čistý způsob, v definitivní podobě atd.). Někdy je spřežka vyznačena i tím, že obsahuje tvar neexistující už samostatně, na př. probůh (4. pád *bůh* není dnes už jinak možný), *vzhůru* (předložka *vz* už neexistuje samostatně), vzápětí, najevo, najevě, nakrátce (krátce = 6. pád neurčitého tvaru), vnově, pořídku,, porůznu atd. Ale píšeme také: na kůň, na bíle dni, z čista jasna a pod., takže nelze na tuto pomůcku spoléhat obecně.

Poslední případ, spojení předložky s příslovcem, nečiní zpravidla potíží, neboť při něm nebývá — kromě řídkých spojení zvláště s předložkou *na* a *za* — ona dvojitost významu. Píšeme tedy vždycky *dodnes, podnes, dovnitř, zevnitř, povždy, provždy, přespříliš, ponejprv* atd. Zřídka je třeba rozlišovat na př. *najednou* (rázem, náhle, společně) a *na jednou* (na jeden ráz, na jeden případ), *navíc* (nádavkem) a *na víc* (na větší množství, na větší počet), *zadost* učiniti (dosti, dostatečně) a *za dost* (za dost věcí, za dostatečně mnoho) a pod.

*

*Oprava.*

Pan univ. prof. dr. Ant. Beer mě upozornil korespondenčním lístkem, že článek Karla Nováka o adjektivu u Husa, o kterém se děje žmínka v „Mých vzpomínkách na Jana Gebauera“ (str. 34 tohoto ročníku Naší řeči), nevyšel, jak se tam praví, v programu hradecké reálky, nýbrž v programu akademického gymnasia z r. 1894. *kvh.*

---

**Předplatné na rok 1943 činí K 35·—.**

„Naše řeč“ vychází v desíti sešitech o 24 stranách, a to každého měsíce, vyjímajíc prázdniny, za roční předplatné 35 K, s pošt. zásilkou 36 K. Jednotlivá čísla jsou po 4 K.

Předplatné přijímají všechna knihkupectví, zejména nakladatelství Šolcovo a Šimáčkovo v Praze II, Spálená ulice č. 29. — Přihlášky předplatitelů, reklamace nedodaných čísel a podob. vyřizuje jen administrace „Naší řeči“ tamtéž.

Přejímati výklady „Naší řeči“ ve větším rozsahu do jiných spisů lze jen se svolením redakce.

Příspěvky rukopisné, časopisy výměnou a knihy na posouzení posílejte odpovědnému redaktorovi dr. Jiřímu Hallerovi v Praze XVI, Xaveriova 1. Redakce odpovídá dopisem jenom na dotazy, ke kterým je připojena známka na odpověď.

---

„Naše řeč“, číslo 7. Dne 21. října 1943. Vydává za III. tř. České akademie věd a umění v Praze nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o. v Praze. Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller. Vychází 10krát do roka. Užívati novinových známek povoleno. „Dohlédací poštovní úřad Praha 25.“ Tiskli Pour a spol. v Praze I. Waldhauserova 17. Telefon 627-51-52.